

Казахстанські спецслужби на варті Назарбаєвського режиму

Кримінальне переслідування – один з головних інструментів політичної боротьби в Казахстані, за допомогою якого Нурсултану Назарбаєву вдається упродовж багатьох років усувати своїх політичних опонентів і критиків. Допомагають йому в цьому національні спецслужби, які як і раніше залишаються впливовою силою в державі. Ховаючись від політично мотивованих переслідувань, казахстанські опозиціонери вимушені виїжджати за кордон і просити політичного притулку в інших країнах. Проте навіть виїзд за межі країни не гарантує їм безпеки.

За останні роки в Казахстані мали місце декілька гучних випадків, коли представники провладної еліти, отримавши громадську підтримку, переходили в опозицію. Таким чином вони створювали пряму конкуренцію президентові Нурсултану Назарбаєву. Але згодом колишні члени уряду або гинули за таємничих обставин (Алтинбек Сарсенбайули, Заманбек Нуркаділов), або проти них були відкриті кримінальні справи за звинуваченнями у різного роду злочинах. Це змусило багатьох політиків емігрувати з країни.

Так сталося з колишнім прем'єр-міністром Казахстану **Акежаном Кажегельдиним**. У 1997 році прокуратура Казахстану звинуватила Акежана Кажегельдина в корупції. З 1998 року він перейшов в опозицію і висунув свою кандидатуру на пост президента. Незабаром він виїхав до Великобританії. 06.09.2011 р. за звинуваченням у корупції був заочно засуджений до 10 років в'язниці¹.

У 2007 році **Віктор Храпунов**, колишній Міністр з надзвичайних ситуацій і акім міста Алмати, виїхав до Швейцарії через непорозуміння з дочкою президента Даригою Назарбаєвою. У 2011 році після того, як Віктор Храпунов почав публічно викривати факти корупції в Казахстані, проти нього було порушено кримінальну справу за звинуваченням у розкраданнях, шахрайстві та зловживанні владою². Віктор Храпунов має намір повернутися до Казахстану, коли не відчуватиме небезпеки кримінального переслідування з боку президента Назарбаєва³.

У 2009 році був вимушений емігрувати до Європи колишній голова Ради директорів БТА Банку **Мухтар Аблязов**. Слід зазначити, що раніше, 18.07.2002 р., Мухтар Аблязов був засуджений до 6 років позбавлення волі за незаконне підприємництво і зловживання службовим становищем⁴. У своїй Резолюції від 13.02.2003 р. Європейський Парламент назвав вирок Мухтару Аблязову політично мотивованим і закликав Казахстан до об'єктивного розслідування цієї справи⁵. Вже через три місяці, 13.05.2003 р., Нурсултан Назарбаєв підписав указ про помилування Мухтара Аблязова. Але в 2009 році Мухтар Аблязов знову зазнав переслідувань.

Після націоналізації БТА Банку Мухтар Аблязов став публічно виступати на підтримку опозиції. В результаті, кримінальних переслідувань зазнали люди з оточення Мухтара Аблязова. Опозиційного політика **Муратбека Кетебаєва** і його особистого охоронця **Олександра Павлова** звинуватили в підготовці терористичних актів на території Казахстану⁶. Зараз вони перебувають у Європі. Муратбек Кетебаєв повідомив, що 17.04.2013 р. іспанський суд відмовив Казахстану у екстрадиції Олександра Павлова, і зараз він на волі. **Муратбек Кетебаєв відзначив, що у разі**

¹ http://rus.azattyq.org/content/akezhan_kazhegeldin_kazakh_opposition_leader_in_exile/24319588.html

² <http://vlast.kz/?art=510>

³ <http://www.uralskweek.kz/2013/02/26/viktor-xrapunov-nazarbaev-priglasjal-menya-vernutsya-eksklyuziv-un/>

⁴ <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1026985740>

⁵ <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P5-TA-2003-0064+0+DOC+XML+V0//EN&language=CS>

⁶ http://www.odfoundation.eu/ru/urgents/781/muratbek_ketebaev_obvinenie_oppozitsii_terrorizme_absurdni

видачі Олександра Павлова Казахстану, спецслужби можуть за допомогою тортур змусити його звести наклеп на себе та інших опонентів уряду⁷.

Подібна ситуація склалася також з **Тетяною Параскевич**, колишнім начальником обліково-фінансового управління Товариства з обмеженою відповідальністю «Інвестиційно-промислова група «Євразія». Вона обвинувачується прокуратурою України і РФ в скоєнні фінансових злочинів за попередньою змовою з Мухтаром Аблязовим. Прокуратура Казахстану бере безпосередню участь в розслідуванні цієї справи. На даний момент Тетяна Параскевич перебуває в Чеській Республіці. Її екстрадиції вимагає Україна. Є побоювання, що, у разі екстрадиції в Україну Тетяна Параскевич буде передана Казахстану, де її можуть загрожувати тортури з метою отримання потрібних свідчень у справі БТА Банку.

Казахстанським опозиціонерам, що потрапили в немилість президента Нурсултана Назарбаєва, небезпечно перебувати не лише в Казахстані, але і в сусідніх з ним державах. Як показує багаторічний досвід, дії казахстанських спецслужб не обмежуються національними кордонами. Особливо, коли йдеться про країни колишнього СРСР.

Співпраця між спецслужбами пострадянських держав є особливо тісною, навіть через більше 20 років після припинення існування СРСР. Причиною тому стали традиційно близькі стосунки між колишніми радянськими республіками, які продовжують співпрацювати у рамках СНД і інших регіональних організацій. Ще одна причина – напрацьовані впродовж десятиліть зв'язки і спільні методи роботи спецслужб.

На сьогодні існує декілька **механізмів багатосторонньої співпраці між спецслужбами** держав-членів Співдружності Незалежних Держав (СНД):

- Рада керівників органів безпеки та спеціальних служб держав-учасників СНД;
- Рада командувачів Прикордонними військами держав-учасників СНД;
- Рада з прикордонних питань держав-членів ЄврАзЕС (Євразійського економічного співтовариства);
- Антитерористичний центр СНД⁸.

На базі цих структур спецслужби держав СНД обмінюються досвідом і інформацією, намагаються зміцнити загальну систему безпеки, проводять погоджені (спільні) оперативно-розшукові заходи.

25.11.1998 р. між державами-членами СНД було підписано «Угоду про співпрацю держав-учасників Співдружності Незалежних Держав у боротьбі зі злочинністю». Згідно з Угодою Сторони через свої компетентні органи здійснюють співпрацю у боротьбі зі злочинністю, особливо в її організованих формах за умов дотримання свого законодавства і міжнародних зобов'язань⁹.

Крім того, слід врахувати, що у рамках Шанхайської організації співробітництва (ШОС) Казахстан, Киргизія, Китай, Росія, Таджикистан і Узбекистан співпрацюють у сфері безпеки у боротьбі з тероризмом, сепаратизмом, екстремізмом та транснаціональною злочинністю.

Такі масштаби співпраці пояснюють те, чому на території колишнього СРСР спецслужби Казахстану поводяться особливо свавільно і безкарно. Вже звичними стали випадки, коли казахстанські опозиційні політики, громадські активісти і журналісти ставали жертвами дій спецслужб Казахстану за кордоном. Нижче приведені найбільш відомі випадки.

⁷ <https://www.facebook.com/notes/%D0%BC%D1%83%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B1%D0%B5%D0%BA-%D0%BA%D0%B5%D1%82%D0%B5%D0%B1%D0%B0%D0%B5%D0%B2/%D0%BA%D0%B0%D0%BA-%D0%B7%D0%B0%D0%BC%D0%B3%D0%B5%D0%BD%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%83%D1%80%D0%BE%D1%80%D0%B0-%D1%80%D0%BA-%D0%BC%D0%B5%D1%80%D0%BA%D0%B5%D0%BB%D1%8C-%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B0%D0%B6%D0%B0%D0%BB%D1%81%D1%8F-%D0%BF%D0%BE-%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%BD%D0%BE%D0%B9/456615254414819>

⁸ <http://www.fsb.ru/fsb/international.htm>

⁹ <http://pravo.levonevsky.org/bazaby/mdogov/megd2838.htm>

Замах на Петра Своїка у Бішкеку

01.12.1997 р. казахстанський опозиціонер **Петро Своїк**, співголова опозиційного руху «Азамат» і голова Соціалістичної партії Казахстану, був жорстоко побитий під час перебування у Бішкеку. Петро Своїк прибув до столиці Киргизстану з метою взяти участь у міжнародній конференції «Демократичний процес в Центральній Азії: досвід та перспективи», на якій він повинен був представити доповідь про політичну опозицію в Казахстані. Ввечері, приблизно о 22:30 декілька невідомих в масках увірвалися до кімнати готелю, де спали Петро Своїк та його дружина Наталія Чумакова. Нападники побили казахстанського опозиціонера та його дружину палицями, після чого швидко втекли. На місце події приїхали швидка допомога та міліція. Лікарі діагностували у Петра Своїка струс мозку. Киргизька влада порушила кримінальну справу у зв'язку з інцидентом. Як **заявив тоді опозиціонер, напад був здійснений співробітниками органів безпеки Казахстану з метою залякати його і змусити припинити політичну діяльність**¹⁰.

Президент Казахстану Нурсултан Назарбаєв дав доручення МВС та МЗС розібратися з цією подією. *«Яких би поглядів не дотримувався Петро Своїк, ніхто не має права чинити на нього силового тиску. Він є громадянином Казахстану, і я несу за нього відповідальність, тому я і звернувся до відповідних киргизьких служб з проханням докласти усіх зусиль для розслідування цього нападу»*,¹¹ – заявив Нурсултан Назарбаєв. Проте винних так не знайшли.

Замах на Альнура Мусаєва та Рахата Алієва у Відні

У 2007 році Австрія надала політичний притулок **Альнару Мусаєву**, екс-голови Комітету Національної Безпеки (КНБ) Казахстану, а також **Рахату Алієву**, екс-послові Республіки Казахстан в Австрії. **25.09.2008 р.** у Відні (Австрія) стався замах на політичних біженців, в результаті якого Альнар Мусаєв отримав важке поранення і потрапив до лікарні, а Рахат Алієв отримав легке поранення (деякі ЗМІ пізніше спростували інформацію про те, що Алієв постраждав внаслідок інциденту). Також отримали поранення перекладачка Альнара Мусаєва і громадянка Австрії Лідія Аїкмайєр.

За результатами інциденту прокуратура Австрії висунула версію, що до замаху причетні спецслужби іноземної держави. На думку правоохоронних органів, нападники, можливо, намагалися викрасти Альнара Мусаєва. Як повідомив журналістам колишній голова КНБ Казахстану, на нього напали 4 особи, озброєні пістолетами. Він вчинив їм опір, що привернуло увагу перехожих, і нападники втекли¹².

Альнар Мусаєв і Рахат Алієв на даний момент мешкають за межами Казахстану. У 2008 році вони були заочно засуджені до тривалих термінів ув'язнення казахстанськими судами. 15.01.2008 р. за звинуваченням у викраданні людей і поборах Рахат Алієв заочно засуджений до 20 років суворого режиму з конфіскацією майна. Альнура Мусаєва також звинуватили у створенні організованого злочинного угруповання, підготовці насильницького захоплення влади та шпигунстві у січні 2008 року. Він був заочно засуджений до 15 років позбавлення волі з конфіскацією майна. У березні 2008 року відбувся ще один суд, який звинуватив Рахата Алієва і Альнура Мусаєва в підготовці насильницького захоплення влади та засудив їх до 20 років позбавлення волі. Казахстан оголосив їх в міжнародний розшук¹³.

¹⁰ <http://www.amnesty.org/es/library/asset/EUR01/001/1998/es/03326d0e-e810-11dd-8472-79c56f609935/eur010011998ru.html>

¹¹ <http://oldarchive.ru/61/20>

¹² <http://lenta.ru/news/2008/09/26/investigate/>

¹³ <http://lenta.ru/lib/14190507/>

Рахат Алієв стверджує, що опинився у немилості через намір балотуватися на пост президента¹⁴. Водночас Альнур Мусаєв у відкритому листі Нурсултану Назарбаєву категорично відкинув усі висунуті йому звинувачення.

Стеження за Даніяром Молдашевим у Москві

25.03.2011 р. видавець газети «Голос Республіки» Даніяр Молдашев, який перебував з одноденним робочим візитом в Москві, зустрівся зі співробітниками новинного інтернет-порталу «Республіка». Було встановлено, що в столиці Російської Федерації за Даніяром Молдашевим здійснювалося стеження невідомими людьми.

26.03.2011 р. Молдашев повернувся до Алмати. По дорозі з аеропорту побитий його побили і пограбували невідомими. Документи, які Даніяр Молдашев віз з Москви, вкрали.

Через декілька днів після інциденту Даніяр Молдашев взагалі зник – його мобільний телефон не відповідав, і вдома його не було. 30.03.2011 р. редакція газети «Голос Республіки» офіційно повідомила про зникнення Даніяра Молдашева. Ввечері того ж дня Даніяр Молдашев вийшов на зв'язок і повідомив, що знаходиться в Мінську (Республіка Білорусь)¹⁵. Подробиці того, що сталося, досі залишаються невідомими. **Ймовірно, Даніяра Молдашева вивезли у Республіку Білорусь співробітники спецслужб Казахстану**¹⁶.

Спроба викрадення Айнура Курманова в Москві

15.12.2012 р. співробітники КНБ Казахстану здійснили спробу викрадення Айнура Курманова, співголови Соціалістичного Руху Казахстану і заступника голови профспілки «Жанарту». Інцидент стався на площі Революції в Москві, де Айнур Курманов проводив мітинг Комуністичної партії разом зі своїми російськими колегами. Під час мітингу Айнур Курманов зробив оголошення про запланований дозволений мітинг 16.12.2012 р., присвячений річниці розстрілу мирної демонстрації робітників у казахстанському місті Жанаозен. Після цього 5 невідомих чоловіків в штатському спробували силою забрати його з мітингу. При цьому жодних документів вони не надали, а співробітники російської поліції просто не втручалися в конфлікт.

Припинити незаконні дії невідомих вдалося завдяки присутнім на мітингу активістам¹⁷. Стало відомо, що нападниками є співробітники Комітету національної безпеки Казахстану і співробітники посольства Казахстану в Російській Федерації¹⁸.

Відразу ж після інциденту виконавчий директор Загальноросійського руху «За права людини» Лев Пономарьов і депутат Держдуми Ілля Пономарьов звернулися до ряду держустанов РФ з заявами і запитамі. 17.01.2013 р. Генеральна прокуратура Російської Федерації повідомила правозахисника Льва Пономарьова, що казахстанська сторона не давала запитів про затримання і екстрадицію Айнура Курманова¹⁹.

28.01.2013 р. депутат Європарламенту Пол Мерфі звернувся з заявою до уряду Російської Федерації: *«Айнур Курманов, побоюючись за своє життя і свободу був змушений тимчасово переїхати до Росії, де не порушував місцевих законів. Спроба його викрадення в Москві казахстанськими спецслужбами є політичним актом, і пов'язана безпосередньо з його*

¹⁴ <http://lenta.ru/news/2011/06/07/ident/>

¹⁵ <http://www.respublika-kz.info/news/notabene/13979/>

¹⁶ http://www.odfoundation.eu/ru/urgents/734/press_reliz_sotrudnikov_respubliki_otputili_no_direktor_ischez

¹⁷ https://www.youtube.com/watch?v=8w1lytuiQr4&feature=youtu_gdata_player

¹⁸ <http://forum-msk.org/material/news/9690570.html>

¹⁹ <http://socialismkz.info/wp-content/uploads/2013/02/%D0%BE%D1%82-%D0%93%D0%B5%D0%BD-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%83%D1%80%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%80%D1%8B.jpg>

профспілковою діяльністю, а також боротьбою за звільнення засуджених нафтовиків і лідерів робочих організацій Казахстану». Депутат Європарламенту також заявив, що на території Казахстану Айнур Курманов може зазнати політично мотивованих переслідувань²⁰.

На даний момент цей випадок розслідують російські правоохоронні органи²¹.

Багато казахстанських опозиційних діячів оголошені в міжнародний розшук не лише Казахстаном, але й іншими пострадянськими державами. Це ще раз підтверджує те, наскільки тісно співпрацюють їхні спецслужби. Громадські активісти та опозиційні політики в один голос стверджують: **вкрай небезпечно екстрадувати з Європи осіб, які заочно були засуджені в Казахстані за політичними мотивами**. Передусім це стосується екстрадиції у будь-яку країну з пострадянського простору. **Марат Жанузаков**, опозиційний політик, який зараз представляє інтереси засудженого за «розпалювання соціальної ворожнечі» Володимира Козлова, в коментарі Фондації «Відкритий Діалог» відзначив незаконні методи роботи казахстанських спецслужб, які можуть загрожувати опонентам уряду, які перебувають за кордоном. **Михайло Сізов**, колишній голова Координаційного комітету незареєстрованої партії «Алга!», висловив думку, що замість реального забезпечення державної безпеки, головним вектором роботи спецслужб є «контроль над опозицією, припинення інакомислення, формування досьє та компромату на опозиційних політиків, лідерів, активістів». Також Михайло Сізов згадав про загрозу тортур і «вибивання» потрібних свідчень з боку спецслужб Казахстану.

Аналітики «EurasiaNet» також повідомляють про **співпрацю спецслужб пострадянських держав, внаслідок чого переслідувані за політичними мотивами особи екстрадуються до країн, де їм загрожують тортури**. Згадується і те, що Російська Федерація та Республіка Казахстан видають Узбекистану біженців з Андижану, де 13.05.2005 року урядові війська відкрили вогонь по мітингувальниках та вбили від 150 до 1000 мирних жителів. Російська правозахисна організація «Меморіал» вважає, що Москва дозволяє узбецьким органам безпеки допитувати громадян Узбекистану, які перебувають під вартою в Росії, та погрожувати їм²².

Правозахисна організація «Human Rights Watch» відзначає, що держави-члени СНД та ШОС зобов'язані захищати права затриманих, оскільки правозахисні документи ООН мають переважну силу над двосторонніми і регіональними угодами, що стосуються питань екстрадиції. Аналітик «Human Rights Watch» у Центральній Азії Стів Свєрдлоу заявив: «На жаль, велика частина еліт, які правлять на пострадянському просторі, активно опираються виконанню своїх зобов'язань у сфері прав людини та біженців, оскільки їх зобов'язують дотримуватися відповідних положень міжнародного права»²³.

Боротьба за владу в Казахстані ніколи не вписувалася у звичні рамки цивілізованої політичної конкуренції. Впродовж усього періоду незалежності державою керує одна людина – Нурсултан Назарбаєв. У країні відсутній який-небудь політичний плюралізм. Улюблений метод боротьби з супротивниками і критиками режиму – кримінальне переслідування за сфабрикованими доказами.

Опозиційні діячі вимушені переховуватися за межами держави. Офіційна Астана робить спроби (дуже часто незаконні) повернути їх назад до Казахстану, де їх неминуче чекає тривале ув'язнення. Проте у більшості випадків такі спроби виявляються безрезультатними, оскільки на

²⁰ <http://socialismkz.info/wp-content/uploads/2013/01/PICT0111.jpg>

²¹ <http://socialismkz.info/?p=7398>

²² <http://russian.eurasianet.org/node/60040>

²³ <http://russian.eurasianet.org/node/60040>

боці політичних біженців з Казахстану виступає міжнародне законодавство, а також поганий міжнародний імідж самого Казахстану.

Так, згідно з Конвенцією ООН «Проти тортур та інші нелюдські та таких, що принижують гідність види поводження та покарання»: *«Жодна Держава-учасник не повинна висилати, повертати («refouler») або видавати будь-яку особу іншій державі, якщо існують серйозні підстави вважати, що їй може загрозувати там застосування тортур»*²⁴. «Європейська конвенція про видачу» забороняє екстрадицію обвинувачених у політичних злочинах. Така сама заборона діє у разі, коли сторона, що отримала запит, має вагомі підстави вважати, що запит про видачу у зв'язку зі звичайним кримінальним злочином був поданий з метою переслідування або покарання особи у зв'язку з її політичними переконаннями²⁵.

Для отримання більш детальної інформації, будь ласка, звертайтеся:

Людмила Козловська, Фондація «Відкритий Діалог»

lyudmylakozylovska@odfoundation.eu

²⁴ http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/torture.shtml

²⁵ <http://conventions.coe.int/treaty/rus/Treaties/Html/024.htm>